GENEALOGIA OMILIEI LA PAŞTI A SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR ÎN LITERATURA ROMÂNĂ VECHE

ISTORIE, PATERNITATE, AUTENTICITATE

Ana G. Bobu[*]

1. Cuvânt la noaptea Sfintelor Paşti în tradiția românească. Din studierea documentelor literare vechi şi verificarea originalelor acestei omilii în *Patrologia Graeca*, am constatat existența a trei omilii hrisostomice pascale din tomurile L, LII şi LIX traduse în limba română.

Din PG L, col. 433–442, avem omilia pascală cu titlul: *Împotriva celor ce se îmbată la înviere, care s-au zis în sfânta şi marea Dumninică a Paştilor*, tradusă integral, din limba greacă, pentru prima dată de mitropolitul Grigorie Dascălul şi tipărită la Bucureşti în 1827, în volumul cu titlul: *Cuvinte puține oarecare din ceale multe ale celui întru sfinți părinți Ioan Gură de Aur (*Studitul, 1827*)*; omilia pascală este cuprinsă între f. 157^{v}–159^{v}, cu titlul: *Împotriva celor ce să îmbată la înviiare, carele s-au zis în sfânta şi marea Duminică a Paştilor*. Următoarea traducere din limba greacă aparține starețului mănăstirii Neamț, arhimandritul Silvestru şi a fost publicată în *Viețile Sfinților*[1] pe luna martie, în 1813, astfel: text integral la f. 185^{v}–190^{v} şi text fragmentar, ataşat, în acelaşi volum, la sfârşitul omiliei pascale din PG. LII, la f. 285^{v}–290^{r}. A treia traducere după textul grecesc constituie cuprinsul tezei de licență a studentului Constantin Patrichie (Popa, 2002) de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Bucureşti, promoția 1913. A patra traducere, tot din limba greacă, aparține lui Dumitru Fecioru şi este editată în volumul *Cuvinte la praznice împărăteşti* în 1942[2], având titlul *Cuvânt la Sfintele Paşti*, la p. 194–211; acest volum a fost reeditat în 2002 (Fecioru, 2002) şi 2008 (Fecioru, 2008).

Un fragment din această omilie se află şi în ms. rom. 1956[3] f. 121^{v}–123^{r}.

Pentru stabilirea raportului de paternitate şi de autenticitate am folosit metoda trăsăturilor specifice şi comune (*Onu* : *23–24*) prin procedeul colaționării textelor, care a pus în evidență identitatea de conținut.

---

[*] Asociația Isocrates.

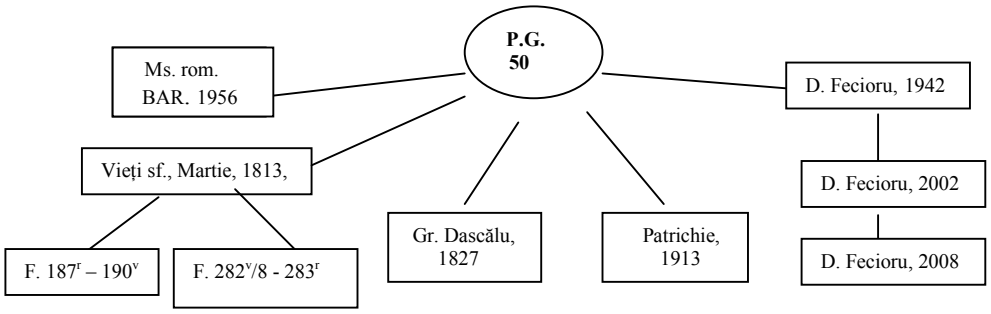
[1] *Viețile Sfinților*, Mănăstirea Neamț, Martie, 1813.

[2] Fecioru, *Cuvinte la praznice împărăteşti*, Bucureşti, Institutul Biblic, 1942, volum reeditat în 2002 şi 2008.

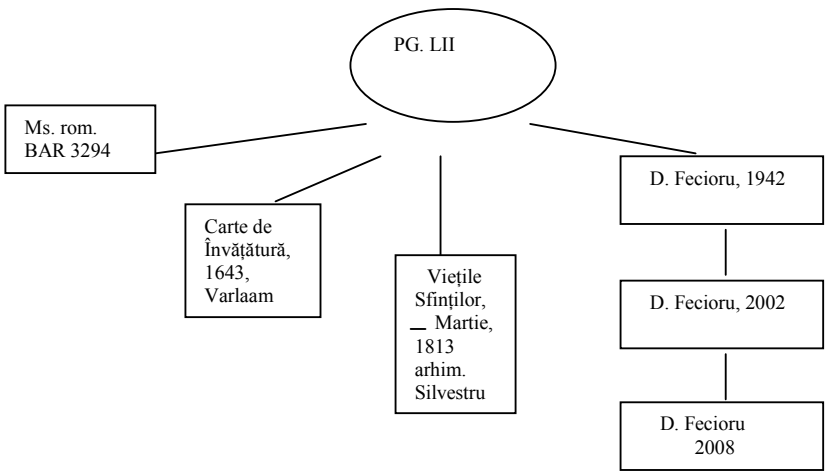
[3] Ştrempel, II: *116.*

RITL, nr. 1–4, p. 177–187, Bucureşti, 2013

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Din PG LII, col. 765–772, omilia cu titlul *Cuvânt la Sfintele Paşti* este cuprinsă integral în miscelaneul omiliar ms. rom. 3294[4], F. 71v–74v cu titlul: *Al celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Zlatoust cuvânt la sfânta şi luminata zi a învierii* şi la f. 67v–79r, cu titlul: *Al lui Ioan Zlatoust, alt cuvânt la înviere.* În tradiția tipărită, prima traducere aparține mitropolitului Varlaam al Moldovei, în *Carte românească de învățătură*[5], Iaşi, 1643. A doua traducere s-a efectuat de către arhimandritul Silvestru, starețul mănăstirii Neamț, în anul 1813[6] în cadrul volumului hagiografic *Viețile Sfinților* pe luna martie, f. 279v–285r cu titlul: *Al celui întru sfinți părintelui nostru Ioann Hrisostomul arhiepiscopul Constantinopoliei. Cuvânt la Sfânta şi Luminata Înviare*. A treia traducere este efectuată de Dumitru Fecioru şi editată în volumul din 1942[7] cu titlu precizat mai sus. Pentru stabilirea autenticității şi genealogiei am folosit aceaşi metodă, care a pus în evidență raportul de identitate, de filiație şi de atribuire al acestor omilii. Reprezentarea grafică a acesteia este următoarea.

[4] Ştrempel, III: *73–74*.
[5] Zamfirescu, 2011: *77–80*.
[6] *Viețile Sfinților*, Neamț, Martie, 1813.
[7] Fecioru, 1942: *212–224*.

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Omilia pascală din PG LIX, col. 723–725, cu titlul *La Paşti*, este prima, cea mai veche şi cea mai des redactată dintre omiliile hrisostomice; în cartea manuscrisă cât şi în cea tipărită, se prezintă în cinci modalităţi, astfel: textul omiletic propriu-zis, textul inclus în alte omilii sau opere literare, text prescurtat, text cu interpolări şi text prelucrat.

Textul propriu-zis este cuprins în miscelanee şi în cărţile de cult *Molitvenic, Penticostar*, *Urmare întru Dumineca Paştelui* redactate după modelul originar, grecesc, precum şi în manuscrisele *Codicele Bratul* şi *Codex Sturdzanus*. În formă integrală este inclusă în *Cuvintele Sfântului Teodor Studitul*[8] şi – cu mici interpolări – în cadrul altei omilii de Ioan Caleca, în Coresi[9]; forma prelucrată este cuprinsă în *Paraclisul monahului Rafail de la Dragomirna*[10]*, Fragmentele Iorga 1* şi *Iorga 2,* iar fragmentar este inclus într-o rugăciune din *Învăţăturile*[11] lui Neagoe Basarab şi în *Pisania*[12] aceluiaşi domnitor la ctitoria sa din Curtea de Argeş. Textul cu interpolări este în *Codicele de la Ieud*, *Coresi*, *Codicele Todorescu* şi *Codicele Martian* (o copie a *Codicelui Todorescu*). Cu excepţia *Fragmentului Iorga 2, Codicelui Matian* şi *Paraclisul monahului Rafail*, toate aceste texte au fost supuse editării şi analizei filologice. Studiul de faţă le adaugă pentru etapa viitoare a cercetării.

Interpolările sunt extrem de importante, întrucât aduc în prim-plan, limbajul viu al poporului din secolul al XVI-lea, nivelul cultural al copiştilor, şi, prin acestea, o parte din *primele creaţiei populare româneşti*.

Primele atestări ale omiliei se regăsesc în manuscrisele slave de redacţie sârbă şi apoi în cele de redacţie medio-bulgară, având rol misionar şi didactic[13]. În catalogul Panaitescu, omilia este cuprinsă în ms. sl. 148, 152 şi 156 din secolul al XV-lea şi în manuscrisele 213, 299, 345, 358, 440 şi 495 din secolul al XVI-lea, toate fiind copiate pe suport de hârtie, cu scriere semiuncială.

În limba greacă, omilia se află cuprinsă în ms. gr. 599 (este o copie a originalului din secolele al XIV-lea – al XV-lea scris pe hârtie şi adus la 1700 de patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului şi afierosit Academiei Domneşti de la Sf. Sava) şi ms. gr. 573, scris în secolul al XVIII-lea, tot pe suport de hârtie.

În fondul de manuscrise româneşti al Bibliotecii Academiei Române omilia pascală este copiată într-un număr de şase manuscrise: **1.** ms. rom. 447[14] F. 63^{v}–67^{v}: *Omilie slavo-română la Paşti*, şi F. 79^{r}/11–79^{v}: *Omilie la Paşti (Codex Sturdzanus)*; **2.** ms. rom. 1953[15], F. 82^{v}-89^{v}: *Omilii ale sfîntului Ioan Gură de aur. Cuvânt la Învierea Domnului*, aflat în manuscris omiliar la praznice împărăteşti; **3.** ms. rom. 4787[16], F. 458–468: *Al celui întru sfinţi părintelui nostru Ioann Zlatoust,*

[8] Studitul, 1784, f. 86^{v}/r14 – 87^{r}/r21, reeditat în1940 şi 1994.
[9] Coresi, 1581: *115–119*, cf. Panaitescu, 1965: *151, 156*.
[10] Rafail, I: *178–182*.
[11] *Învăţăturile lui Neagoe...*: *94–106*.
[12] Brătulescu: *22*.
[13] Rosetti: *748*, Mihăilă, 1972: *301–345*, Mihăilă, 1968: *75–78*.
[14] Ştrempel, I: *113–114*, Codex Sturdzanus: *274–276, 279*.
[15] Ştrempel, II: *115–116*.
[16] Ştrempel, IV: *119–120*.

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

arhiepiscopul cetății lui Constantin <Cuvînt> la sfînta Înviiare a Domnului nostru Iisus Hristos, **4.** ms. rom. 5032[17], F. 14[v]–20: *Învățătură întru cinstita şi marea Dumineca Paştilor. Scrisă e de sfîntul Ioan Zlatoust < Omilie> (Codicele de la Ieud)*; **5.** ms. rom. 5484[18], f. 1–11: *Tâlcul Evangheliei de la Paşti* (*Codicele Todorescu)*[19]; codicele Martian este o copie a acestuia); **6.** ms. rom. 5653[20] este unicul manuscris al *Evangheliei cu învățătură* a lui Coresi, 1581, deci are inclusă şi omilia hrisostomică; **7.** omilia pascală mai este inclusă şi în ms. sl. rom. *Codicele Bratul* sau *Apostolul*, aflat la Muzeul Literaturii din Iaşi, Casa Dosoftei, la f. 454–456; este cel mai vechi manuscris datat, cu scriere bilingvă (din rațiuni didactice, cf. Gheție, 1974: *196–203*).

2. Genealogia omiliei din PG LIX este stabilită numai pentru textele care au fost editate. Prin *metoda Onu* (*Onu*, 1973: *23–24*), care supune analizei registrul erorilor comune şi al inovațiilor comune, am aplicat procedeul distribuirii omiliei în 32 de lecțiuni; acestea au creat o imagine clară şi directă asupra structurii textului ce poate fi lesne analizat[21] sub toate coordonatele studiului filologic şi lingvistic. În studiul de față am inclus lecțiunea 9, comună tuturor textelor. Pentru înlesnirea lucrului am utilizat mai întâi criteriul cronologic şi am stabilit abrevierea fiecărei omilii, rezultând următoarea evidență: **1.** ÎNB =*Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,* **2.** P = *Pisania* Mănăstirii Argeş, **3.** CB = *Codicele Bratul,* **4.** CS = *Codicele Sturdzanus,* **5.** Iorga 1= *Fragmentele Iorga 1,* **6.** Iorga *2= Fragmentul Iorga 2*, **7.** Coresi = *Evanghelia cu învățătură* 1581, **8.** CT = *Codicele Todorescu,* **9.** CI = *Codicele de la Ieud,* **10.** R= *Paraclisul monahului Rafail*, **11.** M = *Molitvenic,* **12.** P = *Penticostar,* **13.** TS 1, 2 şi 3= *Cuvinte oarecare* ale Sfântului Theodor Studutitul, (cu trei ediții: 1784, 1940 şi 1994), **14.** H[22] = traducerea actuală a textului grecesc şi **15.** U= *Urmare în Dumineca Paştilor şi Săptămâna Luminată.*

ÎNB 9. *că iubitor de oameni fiind stăpânul lui Christos, primesce pe cel de pe urmă, ca şi pe cel dintâiu;*

P 9. *că iubitor de oameni fiind stăpânul lui Christos, primesce pe cel de pe urmă, ca şi pe cel dintâiu;*

[17] Ştrempel, IV: *183*.
[18] Ştrempel, IV: *317–318*.
[19] Todorescu: *193–195*.
[20] Ştrempel, IV: *362*.
[21] Ivănescu, 1989: *46*: „De altfel, după părerea noastră, ea (cercetarea) nu trebuie făcută numai pentru Coresi, ci pentru toți traducătorii de până la 1650 şi chiar pentru toți scriitorii români de până la jumătatea secolului al XVIII-lea, căci la toți aceştia găsim asemenea numeroase elemente maramureşene", Philippide, 1894, I: *9*, Chițimia: *465–466*: „Etapa contemporană, cu multe încercări, năzuieşte spre o nouă treaptă şi ea va fi atinsă în plenitudine când studiile de bază în probleme controversate vor deveni un suport sigur şi nu se va mai oscila între o părere sau alta, emise de cele mai multe ori prin simpla impresie, fără cunoaşterea directă şi analitică a faptelor. De la prezentarea în sine a faptelor se va putea trece la încadrarea lor tipologică şi comparată, în contextul european, pentru a sesiza mai clar noutatea şi spiritul propriu al scrisului românesc".
[22] Traducerea 2011, după textul PG t. 59, a fost efectuată de Teofil Ştefan Grosu.

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

CB 9. *Cu dragu cinsteaşte, amu, acesta, Domnu. Priimeaşte cela de apoi ca şi cela dentîiu;*

CS 9. *că-i buru cinstitoriul despuietoriului: priimeaşte cela deîntîi ca şi cela de apoi;*

Iorga 1 9. *Du[m]nedzeu şi priimeaşte pre Ce(l) de-apo(i), ca şi pre cela ce s-au nevoit di(n)tîe;*

Iorga 2 9. *...e...cătrî...Du[m]nedzeŭ şi priimeaşte pre cel de apoĭ ca şi pre cela ce s'au nevoit dintîe*;

Coresi 9. *Că iubitoriu şi cinstitoriu iaste Dumnezeu, că e dulce şi milostivu, şi priimeaşte ceia de apoi ca şi ceia dentâi;*

CT 9. *că iubitor şi cinstitoriu iaste Dumnedzeu, că e dulce şi milostivu, şi priimeaşte cei de apoi ca şi ceia dintîiu;*

CI 9. *Că iubitoriu e şi cinstitori iaste Hristos, că e dulce şi milostiv, că priimeşte ceia de apoi ca şi ceia dentîie;*

R 9. *că Dumnezău sfinţia sa iaste drăgăstos şi milostiv spre toţi oamenii, carii fac voia svinţii sale; acesta iaste despuitoriul, foarte iubeaşte pre ceia ce slujăscu svinţii sale cu toată inema;*

TS 9. *Că milostiv fiind stăpânul, priimeaşte pre cel de pre urmă, ca şi pre cel dintâiu;*

M 9. *că milostiv fiiind stăpânul, priimeaşte pre cel de pre urmă , ca şi pre cel dintâi;*

P 9. *Că milostiv iaste stăpânul şi priimeaşte pre cel de apoi ca şi pre cel dintâiu;*

H 9. *deoarece stăpânul fiind darnic, primeşte pe ultimul ca şi pe primul*.

În analiză vom utiliza numai *TS1*, deoarece deosebirea între ediţii este numai dialectală, nu şi de structură. Nu vom include nici *Urmare în Duminca Paştilor*, întrucât, prin procedeul colaţionării cu textul din *Molitvenic* şi *Penticostar* a rezultat un raport de identitate de conţinut şi de structură. Din punctul de vedere al criteriului verificabilităţii am folosit drept texte de control p r i m u l text d a t a t, CB şi H, ultima traducere.

Datarea tuturor acestor ediţii a fost efectuată în studiile de specialitate amintite în prezentul studiu, iar pe baza acestora am realizat gruparea omiliilor pe secole, din care a reieşit următoarea evidenţă:1. secolul al XIII-lea: P, secolul al XVI-lea: ÎNB, P, CB, Iorga 1, Iorga 2, Coresi, M, CS, CT şi CI, secolul al XVII-lea: R, secolele XVIII- TS1, M şi P traduse după modelul grecesc, secolul al XIX: M şi P, *Urmare* şi secolul al XX: TS2, TS 3, M, P şi H, *Urmare*.

Criteriul formei de redactare a determinat următoarele şapte clase de texte ce vor fi reprezentate grafic în stema : 1. text slavon fragmentar inclus în opere: ÎNB, P; 2. text cuprins în ms. sl.-rom.: *Codicele Bratul*, *Codicele Sturdzanus*; 3. text cuprins în ms. rom.: *Fragmentul Iorga 1*, *Fragmentul Iorga 2*; 4. text inclus în cadrul altei omilii, traduse, şi tipărite: *Evanghelia cu învăţătură, Coresi*, ediţia 1581, *Cuvinte oarecare ale lui Teodor Studitul*, ediţiile 1784, 1940 şi 1994; 5. manuscrise ce *pot fi* din copierea textului din *Evanghelia cu învăţătură, Coresi*: *Codicele Todorescu, Codicele de la Ieud;* 6. manuscris cu text hrisostomic prelucrat: *Paraclisul monahului*

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Rafail de la Dragomirna; 7. text inclus în cărțile de cult: *Molitvenic, Penticostar, Urmare la Sf. Paşti, Slujba Învierii.*

Din punct de vedere al criteriului structural, textul ÎNB are numai următoarele lecțiuni: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12 şi 13, iar în P avem numai lecțiunile 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; celelalte diferențieri de text le vom prezenta în cadrul criticii textuale. Din multele particularități lingvistice prezentăm câteva exemple pentru fiecare variantă, indicând textul şi lecțiunea respectivă[23] urmată de exemplul ca atare. Analize lingvistice ample au fost realizate de editorii acestor texte.

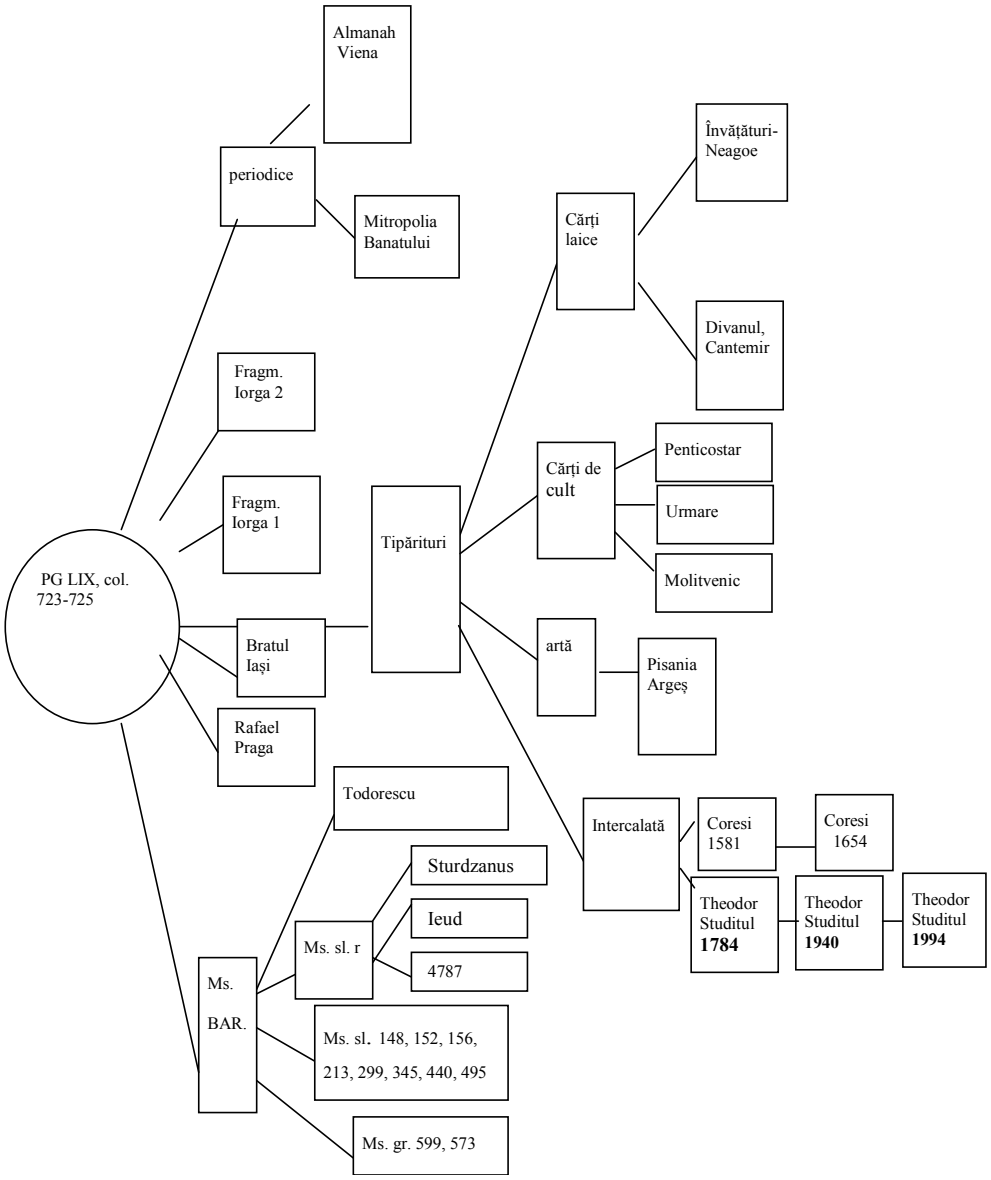
Pentru secolul al XVI-lea semnalăm următoarele aspecte:

a. lipsa unei întregi lecțiuni în: ÎNB 11, CB 25, CS 4, Coresi 1, CT 1, CI 1, CI 10, CI 11, CI 12; în FI 5 – lipsesc primele patru lecțiunii; în FI de la 21 până la sfârşit acestea lipsesc integral; **b.** prescurtări de cuvinte: CB1 – *D̃mnului,* CS 2 – *să bl̃godorească*; **c.** înlocuiri de cuvinte: CB 1 – *Domnului iubitu*, CB 4 – *robi*, CS 1 – *Dumnezeului iubit*, CS 4 – *şerbi*; **d.** lipsa unei litere datorată neatenției sau lipsei de pregătire a copistului: P 5 – *prăznue*[*a*]*scă*, P6- *îndoe* [*a*] *scă,* CB 2 – *uspățu* [*l*], CI 2 – *praznicu*[*l*], CI 4 – [*u*] *steni*[*t*]*, viri* [*t*]*, argintu* [*l*], C I5 – *cea*[*s*], C I8 – *Şi* [*cîți*] *pîră al u*[*n*]*sprădzeacele cea* [*s*]*, iadu*[*le*], CS 3 – *cu bu-năra*v, CS 4 – *bu* [*cu*] *ria,* CS 6 – *aju* [*n*] *su*, CS 9 – *ci* [*n*] *stitoriu* [*l*]*,* FI 5 – *nevoi* [*t*]*, posti* [t], *ceasu* [*l*]*, di* [*n*] *tîi, veni* [*t*]*, mu* [*l*] *țămească,* Coresi 3 – *b* [*u*] *nu,* CT 18 – *să vă* [*ntu*] [*în*] *dulciți,* M 19- [*împără*] *ția* , M 21 – [*i*]*ertare*[*a*]*,* P 12 – [*a*]*cestuia* , P 26 – *ceriu*[*l*]; **e.** adaos de litere: CS 4 – *bucuriia,* CT 24 – *iaiadule*; **f.** greşeli ortografice: Coresi 7 – *carei*; **g.** lacune datorată copistului sau traducătorului: CB 3 este parțială, CB 25 lipseşte integral; **h.** interpolări datorate încorporării omiliei hrisostomice în cadrul altei omilii: Coresi 3 „*Împărați şi arhierei şi domnii şi judecii...şi să cinstiți*", Coresi 22: „*Dereptu aceaia, fraților, să ne dezlegăm toate vrajbele unulu dela alaltu, faptu-ne-au feciori... Că ne-au spăsitu pre noi ...*", Coresi 26: „*Înghiți viața, şi ...acmu cumu se cade a zice*"; CT 3, CT 22, CI 3 şi CI 22 au interpolări aproape identice cu Coresi 3 şi Coresi 2. **i.** contaminări față de Coresi şi CT în: CI 5 cu CI 6: „Cîți după al treilea ceas venit şi după al şaselea ceas, nemică să nu vă sfiiți!"; **j.** reluarea unei secvențe de text, din neatenția copistului în CI: „Derept aceaea, fraților, să ne dezlegăm toate vrajbele urul de la alalt… [Derept aceaea, f<r>aților, să ne dezlegăm toate vrajbele urul de la alalt"; **k.** interpretare: FI 1,17 şi FI 1, 18 : „[*veseli*]*ți-vă astă* [*zi*]*…înviere ei Do*(*m*)*nul*[*ui*] *…ta*, *de*(*ci*) *să vă…aicea grăiaşt*[*e*]…[*a*]*nafură*, *s*[…][*fi*] *ți cura*[*ț*] *şi*[*veni*] *ți cu credi* (*n*)-*ț*[*ă*]*…să luați sfî*(*n*)*t*[*ele*]".

Pentru textele secolului al XVII-lea am depistat următoarele patru aspecte: **a.** adăugiri de litere: R – *întru bucuriie domnu*[*lui*]-*său*; **b.** adăugiri de cuvinte datorate prelucrării omiliei de către monahul Rafail în: R 1, R 2 şi R 6; **c.** interpolare extinsă după lecțiunile: R 4, R 8, R 11, R 15, R 17, R 21 şi R 30; **d.** lacună fragmentară în: R 25.

[23] Onu, 1973: *23–26.*

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Pentru secolul al XVIII-lea, când se tipăresc primele cărți de cult ce conțin omilia pascală şi când are loc un salt însemnat în evoluția românei literare, diferențirile sunt neînsemnate, sinonimia dovedindu-se una din sursele de îmbogățire a lexicului: **a.** înlocuiri de cuvinte: M6 şi TS6 – *nu să va păgubi,* P6 – *nu se va lipsi*; **b.** forma de redactare: M1 şi P1 – *buncredincios*, TS1 – *bun şi credincios*; **c.** extrapolare: M2 – *Praznic bun şi luminos*, P2 – *Prăznuire de acum bună şi luminoasă şi cinstită,* H2 – *sărbătoare frumoasă şi luminoasă,* M3, P3 şi

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

TS3 – *slugă înțeleaptă*, H3 – *rob înțelept,* M4, P4 şi TS4 – *dinariul*, H4 – *plata cuvenită*, M10, TS10, şi H10 – *odihneşte*, P10 – *face odihnă.*

Pentru secolul al XXI-lea avem o singură extrapolare în H6 – *căci nu e cu nimic în pagubă.*

După cele prezentate constatăm următoarele: **1.** CB are cele mai multe asemănări în conținut cu textele tipărite începând cu secolul al XVIII-lea, deci cu textul tradus direct din PG; **2.** Pentru întocmirea *Paraclisului* său, Rafail s-a folosit de un text asemănător cu CB sau de un manuscris liturgic cu omilie pascală inclusă, fapt argumentat prin asemănarea de conținut şi formă a celor două texte; *Paraclisul* este important întrucât redă atât limbajul viu al poporului, cât şi sursele de inspirație pentru construirea discursui liturgic; **3.** copierea omiliei în mai multe forme confirmă mentalitatea epocii prin dorința scrierii documentelor în limba română declanşată în secolul anterior; **4.** omilia a dobândit autoritate prin copierile repetate, fapt dovedit prin cele două *Fragmente Iorga (*Vornicescu, 1992: *238*) *şi textele din CS*; 5) textul omiliei a fost bine conservat prin traducerile succesive şi edițiile reluate.

Cea mai mare apropiere de PG o are CB, care este şi primul manuscris datat înaintea celor coresiene, şi care confirmă şi aici teza argumentată a influenței modelelor limbilor clasice în constituirea românei literare. Totuşi, nu putem exclude faptul ca grupa Bratul să descindă direct dintr-un manuscris liturgic *Penticostar* existent în spațiul românesc încă din secolul al XIII-lea şi adus în Moldova din porunca lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, iar practica omiletică a Bisericii a determinat extinderea textului în forma aflată în aceste manuscrise.

3. Paternitatea omiliei pascale din *Evanghelia învățătoare*, *1581*. Conform tradiției bisericeşti, omiliile marilor Părinți ai secolului de aur creştin au fost preluate de urmaşi pentru a da „mai multă greutate" propriilor omilii; în cercetarea de față avem două situații: omilia Sfântului Teodor Studitul, care în secolul al IX-lea creştin, în *Cuvântul 69* (F. 86^{r}/r17– 87^{r}/r21.) dedicat noapții pascale, foloseşte cunoscuta omilie a Hrisostomului: „*De iaste cineva creştin bun şi iubitoriu de Dumnezeu să se îndulcească de acest Praznic bun şi luminat. De iaste cineva slugă înțeleaptă să intre bucurându-se întru bucuria Domnului său. De s-au ostenit cineva postindu-se*...". În cazul omiliei pascale din *Evanghelia învățătoare 1581*, procedeul de construire a fost *aproape identic* cu cel prezentat mai sus, dar, omiletul acesteia, patriarhul Ioan Caleca nu mai precizează sursa inspirației după autorul textului introdus, ceea ce a determinat pe bizantinologul Vasile Grecu să considere ca autor al întregii cazanii pe I. Caleca: „Omilia din dumineca stâlpărilor, ca şi cea următoare din dumineca Paştelor sunt însă arătate ca fiind ale lui Ioan Hrisostom. În titlul omiliilor următoare nu se arată autorul, de aceea Litzica în catalogul său, p. 280, stă la îndoială cui să le atribuie. Îndeobşte s-a crezut că de aici încolo toate omiliile fără indicarea autorului sunt ale lui Ioan Hrisostom şi Biblioteca Academiei îl înregistrează ca un codice hrisostomic. Este însă greşit, căci s-a trecut cu vederea că în tabla de materii la omilia din dumineca întâia de după Paşte se indică ...«Învățătură din sfânta evanghelie după Ioan a lui

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Ioan Caleca citindu-se în dumineca Tomii»; iar de aici înainte, tabla de materii câtă s-a păstrat... indică la toate omiliile... *«Ale aceluiaşi»*". Din această omilie, lui Caleca îi aparţin partea de până la textul hrisostomic şi interpolările la acest text; paternitatea şi izvorul întregului volum a suscitat dezbateri în literatura de specialitate din spaţiul sud-este european, care considerau volumul o copie a *Evangheliei de la Zabludov* după modelul Caleca[24], dar şi după alte manuscrise.

Opinia lui Grecu a fost apoi reluată şi î n t ă r i t ă prin studiul detaliat efectuat de Maria Rădulescu (Rădulescu, 1959: *10-60*), dar nici cercetătoarea respectivă *nu a citit tot textul omiliei pascale*, deşi în cercetarea sa au interferat o arie mai mare de manuscrise slave şi greceşti existente astăzi în Rusia şi Bulgaria, la Bucureşti, Athos şi Paris.

În cercetarea sa teologică, Vornicescu (Vornicescu, 1992: *267*) aminteşte numai de greşeala lui V. Grecu şi precizează clar paternitatea hrisostomică pe baza identităţii de conţinut, iar în cadrul cercetării filologice, cei care atribuie corect paternitatea omiliei sunt G. Pascu, N. Drăganu şi P. Năsturel[25].

4. Concluzii. Pentru Omilia Învierii am identificat, stabilit şi prezentat coordonatele monografice ale omiliilor din PG L şi PG LII traduse şi editate la începutul epocii moderne a limbii române şi materializată prin reprezentarea grafică a stemelor. Pentru omilia din PG LIX, contemporană cu primele manuscrise liturgice, 1) am adunat şi prezentat coordonatele codicologice şi bibliologice ale cărţii manuscrise şi tipărite, 2) pentru stabilirea genealogiei am utilizat „metoda Onu a inovaţiilor comune" şi am clasificat variantele omiliei pe bază de criterii: prin criteriul cronologic am stabilit repartiţia omiliilor pe secole, prin criteriul formei de redactare am stabilit tipologia omiliilor, iar criteriul structural a evidenţiat raportul filologic dintre secole materializat prin: lacune organice, prescurtări, înlocuiri, lipsa unor cuvinte sau litere, greşeli ortografice, interpolări, extrapolări, contaminări de texte, adăugiri, reluarea şi interpretarea unor pasaje, fapte specifice actului copierii manuscriselor. Pe baza acestora am stabilit raportul de filiaţie concretizat prin stemă; 4) ultima dimensiune analitică a demonstrat şi îndreptat paternitatea hrisostomică a omiliei pascale din *Evanghelia învăţătoare* a lui Coresi, din 1581.

BIBLIOGRAFIE

Bălan, Ioan, 1914: *Limba cărţilor bisericeşti. Studiu istoric şi liturgic*, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic.

Bogdan, Damian P., 1978: *Paleografia româno-slavă, Tratat şi album*, cuvânt-înainte de Ionel Gal, prefaţa şi introducerea autorului, Bucureşti, Direcţia Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România.

Brătulescu,V., 1942: *Frescele din Biserica lui Neagoe de la Argeş*, Bucureşti.

[24] Huttman–Binder, 1969: *250–251*, Rădulescu, 1959: *10–60*.

[25] Pascu, 1991, I: *143–145*, Zgraon, 1982: *345*, ş. u., Mareş, 2005: *84–93*.

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Chiţimia, I. C., 1972: *Probleme de bază ale literaturii române vechi,* Bucureşti*,* Editura Academiei Republicii Socialiste România.
Chivu, Gheorghe, Georgescu M., *et alii*, 2001: *Contribuţii la istoria limbii române literare. Secolul al XVIII-lea(1688–1760),* cuvânt-înainte de Ion Gheţie, editat de Academia Română, Constanţa, Editura Clussium.
Codex Sturdzanus, 1993*: Codex Sturdzanus*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Coresi, Diaconul, 1581: *Carte de învăţătură,* vol. I., editat în 1914 de Sextil Puşcariu şi Alexie Popovici, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec.
Fecioru, D., 2002: *Cuvinte la praznice împărăteşti*, Bucureşti, Institutul Biblic, 1942, reeditat: 2002, 2008.
Gafton, Alexandru*,* 2005: *Codicele Bratul*, ediţie de text de Al. Gafton, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Grecu,Vasile, 1939: *Izvorul principal bizantin pentru Cartea de învăţătură a lui Coresi din 1581. Omilia patriarhului Ioan IV Caleca (1334–1347)*, Academia Română, în „Studii şi cercetări", Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeria Statului, Imprimeria Naţională.
Hasdeu, B., P., 1984: *Cuvente den bătrîni*, *Limba română vorbită între 1550–1600*, vol. II, *Studiu paleografico-linguistic* de B. Petriceicu Hasdeu, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Huttman–Binder, 1969: Huttman, Arnold, Binder, Pavel, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov*, în „Studii de limbă literară şi filologie", vol. I: *243–258*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
Învăţăturile Neagoe, 1996: *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, transcriere, traducere, şi studiu introductiv de Gheorghe, Mihăilă, *Prefaţă* de D., Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor.
Ivănescu, Gheorghe, 1989: *Studii de istoria limbii române literare*, ediţie îngrijită şi postfaţă de Al. Andriescu, Iaşi, Editura Junimea.
Manuscrisul Ieud, 1977: *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice de Mirela, Teodorescu, şi Ioan, Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
Merticaru, Arhim. Varlaam, 2007: *Sfântul Ioan Gură de Aur în teologia şi spiritualitatea românească,* în *Sfântul Ioan Gură de Aur (407) – mare dascăl al lumii şi ierarh*: *260–392*, Iaşi, Trinitas.
Migne, J. P., 1858-1862: *Patrologiæ Cursus Completus,* Seria Greacæ, t. L, LII, LIX, Paris, Opera Omnia.
Mihăescu, Haralambie, 1960: *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române.
Mihăescu, Haralambie, 1966: *Influenţa grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
Mihăilă, Gheorghe, 1972a: *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, cuvânt-înainte al autorului, Bucureşti, Editura Minerva.
Mihăilă Gheorghe, 1972b: *Observaţii asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul*, în „Studii de limbă literară şi filologie", vol. II: *301–345*, Bucureşti.
Molitvenic, 1699: *Molitvenic*, traducere şi editare de Mitrofan episcopul, Episcopia Buzăului.
Munteanu, Eugen, 2008: *Lexicologie biblică românească*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Onu, Liviu, 1973: *Critica textuală şi editarea literaturii române vechi cu aplicaţii la cronicarii moldoveni*, Bucureşti, Editura Minerva.
Panaitescu P., P., 1959–2003: *Catalogul manuscriselor slavo-române şi slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. I–1959, Bucureşti, Editura Academiei Repulicii Populare Române, *Catalogul manuscriselor slave,* vol. II–2003, ediţie îngrijită de Dalila-Lucia Aramă şi revizuită de G. Mihăilă, prefaţă de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Panaitescu, P. P., 1965: *Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române.
Pascu, Giorge, 1991: *Istoria literaturii şi limbii romîne din secolul al XVI-lea*, vol. I, Bucureşti, Editura Cartea Românească, Soc. Anon.

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)

Philippide, Alexandru, 1894: *Istoria limbii române*, I, „Principii de limbă", Iaşi, Tipografia Națională.
Popa, Daniel, 2002: *Operele Sfântului Ioan Gură de Aur autentice, îndoielnice, neautentice conform CPG cu bibliografie*, Cluj-Napoca, Renaşterea.
Rafaiil,1891: *Chrestomatie română. Texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI–XIX)* de Moses Gaster, Vol. I–II, Leipzig–Bucureşti, 1891.
Rădulescu, Maria, 1959, *Originalul slav al Evangheliei cu învățătură*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române.
Rosetti, Alexandru, 1928: *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Russo, Daniel, *Critica textelor şi tehnica ediţiilor*, I–II, Bucureşti, Extras din Buletinul Comisiei istorice a României, Atelierele Grafice Socec&Co Societatea Anonimă.
Studitul, Teodor, 1784: *Cuvintele Sfântului Părintelui nostru Teodor Studitul*, tălmăcite de pre limba cea proastă grecească şi îndreptate de prea sfinţitul Părintele Kyr Filaret, episcopul Râmnicului, Râmnic.
Ştrempel, Gabriel, 1978–1983: *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. I–1978, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, vol. II–1983, vol. III–1987, vol. IV–1992, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Todorescu, 1914: *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu şi Codicele Martian*, Studiu şi transcriere de Drăganu, Nicolae, Bucureşti, Editura Academiei Române, Leipzig–Viena.
Turdeanu, Emil, 1942: *Miniatura bulgară şi începuturile miniaturii româneşti*, Bucureşti, Extras din Buletinul Institutului Român din Sofia, anul I, nr. 2: *395–452*.
Vornicescu, Nestor, 1992: *Primele scrieri patristice în literatura noastră. Sec. IX–XVI*, Craiova, Mitropolia Craiovei.
Zamfirescu, Dan, 2011: *Carte românească de învățătură,* II. *Textul*, ediție îngrijită de Stela Toma şi Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor.
Zgraon, Florentina, 1982: *Evanghelia cu învățătură a diaconului Coresi (1581). Probleme de localizare,* în *Cele mai vechi texte româneşti. Contribuții filologice şi lingvistice*, Bucureşti, Editura Universității.

ABSTRACT

For the Preaches of the Resurrection we identified, established and presented the monographic details of the Preaches in PG L and PG PG LII translated and published in the early modern era of Romanian language and materialized by graphic representation of the emblems. For the Preach in PG LIX, contemporary with the first liturgical manuscripts, 1) we gathered and presented codicological and bibliological coordinates of the manuscript and printed books, 2) to determine the genealogy, we used "the Onu method for common innovations" and we classified the preach versions based on criteria: through the chronological criteria we established their distribution per centuries, by drafting formal criteria we established the typology of the preaches, and the structural linguistics showed the philological relationship of the centuries, consisting of: organic loopholes, shortcuts, substitutions, missing words or letters, spelling, interpolation, extrapolation, contamination of texts, additions, resuming and interpreting passages, specific facts to document copying manuscripts. On these basis we determined the subordination relationship resulting in an emblem; 3) the last analytical dimension demonstrated and directed authorship of the Easter homily in the *Teaching Gospel of Coresi in 1581*.

Keywords: culture, the Preaches, manuscripts, printed books, the philological.

BDD-A6969 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:39 UTC)